

Mijn ervaringen met groepswerk

Naar aanleiding van het boek “Samensturing in de maatschappelijke opvang. De tegenstelling voorbij” (Max A. Huber en Tineke Bouwens) beschrijft Tineke van Uden in dit artikel haar ervaringen in het groepswerk. In SoziO 102 (oktober 2011) schreven Max Huber en Tineke Bouwes het artikel *Samenredzaamheid van cliënten geeft herstelkracht*. ‘Opleidingen en werkveld besteden te weinig aandacht aan de vraag wat cliënten voor elkaar kunnen betekenen. Daarmee boren we een belangrijke bron voor herstelkracht niet aan.’

Tineke van Uden

Ik heb in verschillende vormen te maken gehad met groepswerk.

Eén van deze ervaringen was in de crisisopvang voor jongens, gesitueerd op een internaatsterrein waarbij gewerkt werd met de Residentiële Gedragstherapeutische Behandeling (RGB). De inrichting, de faciliteiten, de protocollen, de werkwijze, de roostering, kortom alles, was gericht op het beheersen van de groep, niet op ondersteuning en begeleiding. Alhoewel de jongen daar was voor opvang, en niet voor behandeling, zag je in de praktijk dat RGB werkwijze bepalend was. Er vonden af en toe gesprekken plaats met bijvoorbeeld ouder(s) en de jongen in het kader van het herstellen van de relatie. Dit werd dan echter heel zwaar gemaakt omdat een jongen op dat moment om tafel zit met twee begeleiders, ouder(s) en externe plaatser. Onderwerp van gesprek was dan meestal het gedrag in de groep en niet zozeer wat er allemaal aan voorgegaan was in de thuissituatie. Het maakte het voor een jongen vaak moeilijk de relatie te herstellen.

“Verlinken”

Soms had je wel eens spontane groepsgesprekken over hoe om te gaan met seksualiteit of druggebruik. Hier ben ik wel eens op teruggefloten door collega's. Zij waren bang dat dit zou

leiden tot experimenteren (wat die jongens al lang en teveel gedaan hadden en waardoor ze juist op zo'n groep terecht kwamen). Zij vonden het belangrijker dat er regels gesteld werden. Leiding ging eerder zitten op de consequenties in de vorm van het verliezen van privilèges en straffen bedenken wanneer ze het vermoeden hadden dat een jongen van plan was een jointje te gaan roken in het weekend. Het bevragen van jongens was naar mijn idee eerder sturend op "verlinken" van elkaar dan dat het ingezet werd om jongens te leren elkaar daarbij te helpen. Jongens zelf hielpen elkaar overigens wel. Ik heb bij agressie vaak gezien dat jongens meer invloed hadden op het voorkomen van escalatie dan de leiding. Ze spraken elkaar aan en waarschuwden elkaar dat je daarmee je krediet bij ouders verspeeld, dat je je toekomst weggooit etc.

Participatie

Daar tegenover staat dat ik voor dezelfde organisatie in een eerder periode op de culturele afdeling van het internaat gewerkt heb, daar lag een goed programma rond participatie. Jongens (vanuit de RGB-behandelgroepen) leerden eerst deel te nemen aan clubactiviteiten op het terrein zelf. Wanneer ze sociaal vaardig en weerbaar genoeg waren, mochten ze doorstromen naar een club in het dorp, meestal sportclubs. Daarbij werd zoveel mogelijk vermeden dat internaatsjongens in dezelfde club terechtkwamen om te voorkomen dat ze vooral elkaar opzochten. Het doel was dat ze zo zelfstandig mogelijk mee konden draaien in een externe club. Dit systeem werkte erg goed. Jongens wilden graag van het internaatsterrein af en als "gewone" jongen deel kunnen nemen aan "gewone" sociale activiteiten.

Als cultureel werker begeleidde ik destijds een jongerenraad en een voedingscommissie, zonder inhoudelijk richting te geven. Ik heb dat altijd een wassen neus gevonden. Jongeren werd gevraagd om hun mening over allerlei zaken maar werden daar tegelijkertijd niet serieus ingenomen tenzij ze met leuke ideeën kwamen voor bijvoorbeeld soosavonden of sinterklaasvieringen. Wanneer het echter ging om zaken die jongens belangrijk vonden zoals de bedtijden of het taalgebruik van begeleiders werd het meestal niet opgepakt. Vaak werd hun inbreng afgedaan als recalcitrant gedrag en naar aanleiding van klachten over de voeding heb ik wel eens gehoord: 'Het is hier een internaat, geen hotel.'

Ik herken zeker dat er niet voldoende faciliteiten en personeel waren om te werken aan herstel

en participatie. Uiteraard heeft de ene collega hier meer last van dan de ander. Veel tijd was je kwijt met allerlei regelzaken en huishoudelijke zaken. Het werk was vaak gericht op het voorkomen van conflicten tussen jongens en jongens en leiding in plaats van dat de leiding bezig was jongeren te begeleiden. Het was een typisch voorbeeld van regel op regel. Wanneer de ene regel overtreden wordt, volgt er een nieuwe regel die bepaalt wat de straf wordt. Het werk wordt uiteindelijk bepaald door het controleren van allerlei regels, straffen, privilèges en lijstjes ipv door het werken met de groep.

Vrouwenopvang

Ik heb in twee vrouwenopvangcentra gewerkt, eentje in Helmond en in Blijf van mijn Lijf Eindhoven. Hierin zat een wereld van verschil. In Helmond heb ik vanaf de oprichting tot het ging draaien meegewerkt. In Eindhoven hadden we daarvoor een soort stage gelopen en daar ben ik later naar over gestapt.

Het bijzondere was dat we in Helmond op dezelfde manier zouden gaan werken als in Eindhoven maar dat met de start veel teruggedraaid werd. Gechargeerd gesteld: volwassen vrouwen kregen taakjes, konden zakgeld komen halen en werden gestimuleerd om zo snel mogelijk bij hun man te vertrekken en zelfstandig te gaan wonen zonder dat ze daarbij voldoende ondersteuning kregen. Het huisoverleg met de vrouwen werd al snel een klaagurtje en van de groepswerksters werd een controlerende rol verwacht: zijn de kamers netjes, is de benedenverdieping gepoetst, gaat ze goed met haar geld om?

Bevragen

In Blijf van mijn Lijf Eindhoven heb ik met veel plezier gewerkt. Zij hadden de opvatting dat je werkt met wat je ziet. In het groepswerk was je dus de hele dag bezig vrouwen terug te geven wat je zag in wat er gebeurde in de communicatie tussen de vrouwen onderling en tussen de vrouwen en ons. Daarmee was je dus de hele dag bezig inzicht te geven in gedrag, de gevolgen daarvan en ze handvatten te bieden ander gedrag te leren. Dit klinkt therapeutisch maar was zo gewoon, tussen het eten en de afwas bij wijze van spreken, dat het een groot effect had. De rol van de groepsleiding was vooral bevragen. Hoe vind je het dat iemand zo tegen jou praat? Hoe komt het dat jij het idee hebt dat jouw mening niet telt? Dit maakt achterliggende gevoelens en ervaringen los die in de groep gedeeld werden en waardoor vrouwen een ander zelfbeeld begonnen te ontwikkelen. Al snel zie je dan dat het geleerde ook

onderling gebruikt wordt wanneer groepsleiding niet aanwezig is. De groep wordt als het ware een oefenplek.

Verder bewaakte de groepsleiding wel de sfeer in de groep. Soms kon het gebeuren dat bepaalde vrouwen samenklitten en verzanden in klagen en roddelen. Roddelen was *not done*, vrouwen werd geleerd zichzelf uit te spreken naar elkaar en te checken of beelden kloppen over elkaar en aan te geven wat je nodig had van de ander. Daarbij werd altijd ingegaan op het effect van roddelen en het effect van klagen. Je maakte die als groepsleiding bespreekbaar en dan zag je dat andere vrouwen dit gemakkelijk overnamen een volgende keer dat het weer gebeurde.

Relatie met (ex)partner

Er was wel een regel waar we erg strikt in waren en dat was dat er niet negatief gesproken mocht worden over de afwezige vaders in het bijzijn van kinderen. Hier gaven we altijd uitleg over na de eerste opvang van de vrouw. Het maatschappelijk werk (die zich niet met het groepswerk bemoeiden en omgekeerd) hield zich bezig met het herstellen van de relatie met de (ex)partner en de relatie tussen vader en de kinderen. In die zin werd er systeemtheoretisch gewerkt waarbij de afwezige vader toch een duidelijke rol had. Ook werden vrouwen erg gestimuleerd relaties met bijvoorbeeld ouders of vrienden te herstellen en contact te houden om te voorkomen dat ze geïsoleerd raakten.

Herstel in het klein vond altijd plaats aan de hand van conflicten die zich voordeden binnen de groep. Een conflict is een conflict op het moment dat het gebeurt. Wanneer je dit stillegt en opspaart tot een huisvergadering wordt het van alle kanten gevoed, verergerd, ingekleurd en de kans op escalatie is alleen maar groter. Voorvallen werden direct uitgesproken en misverstanden rechtgezet waarbij dit soort zaken ook altijd gekoppeld werd aan de eerdere ervaringen en patronen die vrouwen opgebouwd hadden om te overleven. In die zin werden verbanden inzichtelijk gemaakt en alternatieven geboden om daarmee om te gaan.

Ook het inzetten van de groep om elkaar te ondersteunen en te leren van elkaar gebeurde daar continu. Vrouwen zochten elkaar op en deelden ervaringen, de groepsleiding hield wel in het oog dat vrouwen elkaar niet in een negatieve spiraal van hopeloosheid naar beneden trokken, maar over het algemeen ging dit erg goed. De benadering van vrouwen was daar gebaseerd op kracht en vermogens van vrouwen ipv op wat er allemaal misging. Veel positieve bekrachtiging en onderbouwde complimenten. Het mooie was dat dit soort zaken niet

besproken werd als agendapunt of werkmethode. De groepswerkers deden het gewoon en waren oprecht blij over de stappen die vrouwen zetten in hun herstelproces.

Zelfstandigheid

Blijf van mijn Lijf was ook erg gericht op zelfstandigheid. Met uitzondering van een aantal veiligheidsregels maakten vrouwen zelf de huisregels, spraken zelf de bedtijden van de kinderen met elkaar af, regelden zelf wie er op hun kind kon passen, verdeelden zelf de taken die er moesten gebeuren in huis en spraken elkaar daar ook zelf op aan wanneer het misging. De groepsleiding had een erg terughoudende rol maar was wel beschikbaar. Er was ook een bewuste keuze om regelmatig niet in de groep te zijn zodat vrouwen elkaar op zochten in plaats van de groepsleiding. Het kan juist heel goed zijn om bij een intensief gesprek tussen vrouwen te vertrekken en ze het zelf te laten doen zonder de “professionele” visie van de groepsleider.

Met betrekking tot participatie was het wat lastiger bij Blijf van mijn Lijf. Veel vrouwen waren toch angstig deel te nemen aan activiteiten, hadden kinderen om voor te zorgen en wisten niet of ze in Eindhoven zouden blijven. Dat neemt niet weg dat vrouwen soms op stap gingen samen of iets leuks gingen doen met elkaar buiten het huis. Alhoewel er een cliëntenraad was bij de overkoepelende organisatie namen daar, in mijn tijd, geen vrouwen van Blijf van mijn Lijf aan deel.

Groepsmaatschappelijk werk

Alhoewel ik dit zelf uitvoerend nauwelijks gedaan heb vind ik dit wel een positieve werkmethode. Groepen die ingedeeld worden omtrent bijvoorbeeld verlies van een partner, omgaan met alleen verder na echtscheiding, spanningsklachten, eenzaamheid etc. Omdat het hier om volwassenen gaat zie je vaak dat mensen buiten de groepen om contact met elkaar houden. In de groepen komen een aantal thema's en tips aan bod en de mensen pakken het zelf vaak verder op door ondersteuning bij elkaar te zoeken. Wat mij betreft zouden veel individuele cliënten sneller naar het groepswerk verwezen mogen worden i.v.m. het vergroten van hun netwerk, daarnaast scheelt het veel tijd en geld.

Straathoekwerk

Bij de straatgroepen heb ik veel gewerkt met het elkaar aanspreken op verantwoordelijkheid en het niet tolereren van ontoelaatbaar gedrag. Klinkt zwaar maar is vrij simpel. Wanneer een jongere uit de groep grof gedrag vertoont tegenover bijvoorbeeld buurtbewoners gaat dit ook ten koste van de jongeren die niets verkeerd doen. Het is aan hen om zo'n jongere dan te corrigeren en aan te spreken op zijn gedrag. Het is niet aan de politie, de buurtbewoner of de straathoekwerker om dan in te grijpen, zij zijn in eerste instantie de aangewezen personen om er iets van te zeggen omdat zij er ook het meeste belang bij hebben. In de praktijk betekent dit dat je daar het meeste mee bezig bent. Als iemand iets vertelde over een streek die uitgehaald was of een conflict wat plaatsgevonden had vroeg ik aan anderen wat zij daarmee gedaan hadden. Dit leidde altijd tot verhitte maar interessante gesprekken.

Ik ben daarbij ook veel bezig geweest met bemiddeling tussen bewoners die overlast ervaren en jongeren die zich tekortgedaan voelen. Ik heb regelmatig gesprekken geleid tussen deze twee groepen waarbij van beiden kanten aangegeven werd wat de last was. Insteek was altijd komen tot afspraken en de relatie herstellen. Dat dit niet altijd lukt mag duidelijk zijn, maar over het algemeen ging het goed. Vaak regelde ik zaken ook ter plekke. Wanneer ik bijvoorbeeld hoorde dat er een conflict geweest was met een frietzaakeigenaar besprak ik dit uitgebreid en gingen we dezelfde avond nog erheen met de betreffende jongere(n) (nooit de hele groep) om het uit te praten en op te lossen. Soms betekende dit dat de jongere zijn excuus aan te bieden had, andere keren betekende het dat een misverstand rechtgezet werd door de eigenaar. Per keer kon dit anders zijn. Wel zat hier altijd een afspraak aan vast dat de betreffende jongere(n) achteraf de rest van de club liet weten wat de gemaakte afspraken waren.

Lange adem

Het participeren in het straathoekwerk regelde ik ook van twee kanten, jongeren die deelnemen aan wijkactiviteiten door een bijdrage te leveren of zich in te schrijven voor een activiteit én buurtbewoners die gevraagd werden bij het helpen bouwen van een hangplek of naar een jongerenactiviteit te komen. Het vraagt vaak een lange adem maar tegelijkertijd zijn het ook jongeren die in zo'n wijk wonen en hebben de buurtbewoners kinderen die later ook daar rond zullen hangen. (Ik heb eens een handtekeningenactie meegemaakt waarin ouders, zonder dat ze het in de gaten hadden, een petitie ondertekend hadden tegen hun eigen kinderen die buiten rondhingen, hoe wonderbaarlijk).

Binnen het straathoekwerk had ik een aantal hulpverleningstrajecten met jongeren die ernstige problematiek hadden, vaak zonder dat andere jongeren dit wisten. Ik heb dit op een gegeven moment wel open weten te breken en jongeren aan elkaar gekoppeld zodat ze elkaar beter konden ondersteunen. Ook in kleiner verband heb ik daar vaak aan gewerkt b.v. meiden die misbruikt waren maar dat niet van elkaar wisten. Jongens die al vroeg zelfstandig woonden aan elkaar gekoppeld om samen te eten (de een kon goed koken en de ander had verstand van poetsen).

Geen aanbod

Het moeilijke met participatie van straatjongeren vond ik dat de gemeenten en wijken roepen dat participatie belangrijk is maar dat er geen aanbod is voor deze jongeren. Jongerenwerk wordt afgesplitst en de opdracht aan het jongerenwerk is om deze jongeren in het gareel te houden. Wel wordt van ze verwacht dat ze dan met bijvoorbeeld een wijkfeest opeens een dansje komen doen of een sportdemonstratie geven, voor de rest zien de meeste mensen de jongeren het liefst niet. Vervolgens verwachten we dat ze als volwassenen opeens betrokken zijn in de buurt en mee willen doen.

Ik ben nooit van de grote projecten geweest of de grote activiteiten, alhoewel ik jongeren stimuleerde deel te nemen aan de activiteiten van het welzijnswerk (toen waren hulpverlening en activiteiten gesplitst) vond ik het belangrijker jongeren op dagelijks niveau te ondersteunen en mee te laten doen. Die grote activiteiten leidden vaak niet tot participatie maar tot onderlinge competentiestrijd tussen de groepen en vaak tot ruzies onderling (bijvoorbeeld bij voetbalwedstrijden). Daarnaast waren ze naar mijn zin altijd te veel gericht op jongens terwijl bijna de helft van mijn groepen ook meiden waren.

Er wordt veel energie gestoken in het uitvoeren en bedenken van modellen, projecten en werkvormen wanneer het gaat om groepen. Hartstikke belangrijk maar volgens mij is het werken met wat je ziet en het inzetten van de groepsdynamica de effectiefste manier om mensen te leren het zelf te doen en het met elkaar op te lossen. Niet weghalen van de bron, uitstellen, analyseren en een project voor bedenken maar direct ter plekke oppakken en aan de slag. Daar hoort ook terugkijken bij. Hoe is het een vorige keer opgelost, hoe ga je dat nu doen? Herstel en participatie hebben in die zin voor mij met elkaar te maken. Relaties herstellen en binnen relaties, en de samenleving, op een vaardige manier kenbaar kunnen maken wat je belangrijk vindt.

Over de auteur

Tineke van Uden geeft Trainingen Outreachende Uitgangspunten Welzijnswerk die nodig zijn om kwetsbare burgers te bereiken . www.touw.org